

Obitelj – škola vrednota

p. Niko Bilić SJ

Sažetak: Kako je obitelj škola vrednota? Ovo pitanje ovdje proučavamo u svjetlu Svetoga pisma i konkretnog vjerničkog iskustva. Otkrit ćemo kako su osnovne teme Sv. pisma vezane uz *prenošenje u obitelji* te kako redovito roditeljsko nastojanje u odnosu na njihovu djecu ima svoju mističnu dimenziju. Tri su dijela u predavanju. Prvi ističe ulogu *obreda* u Bibliji, u prvom redu Pashe koja okuplja obitelj, a njezino tumačenje, izrijeком zapisano, prenosi se s oca na sina. Osim toga sveukupni *Zakon Božji*, počev od prve i najveće zapovijedi, vezan je uz roditeljsku pouku koja pruža obrazloženje i svrhu. Drugi dio predavanja zaustavlja se na *Mudrosnim knjigama* koje u svojem ustroju imaju obiteljsko prenošenje vrednota. Odabrano poglavlje iz Mudrih izreka pokazat će kako se *mudrost* kao vrednota prenosi u obitelji i ima vrlo praktične, pozitivne posljedice. Treći dio predavanja usmjeren je na Novi zavjet i najprije prikazuje dva primjera iz Isusove *pouke*, a potom analizira evanđeoske *dogadaje* u kojima zalaganjem roditelja djeca dolaze do vrednota. Završetak je sam Isusov primjer koji nam je, obdržavajući Pashu, dao i pritom nam blaženstvo obećao.

1. Uvod

Zadaća je ovog promišljanja lijepa jer treba prikazati obitelj kao školu vrednota u okviru Svetog pisma i iskustva žive Crkve. Riječ je dakle o vrednotama i njihovu prenošenju u obitelji kako su prisutni u Objavi. Kad govorimo o Objavi, već iz osnovne kateheze znamo da nije riječ samo o pisanim tekstovima u Sv. Pismu, nego i o životu Crkve sve do današnjega dana. Živo prenošenje Objave smjera izravno na obiteljsko iskustvo. Čak će i zaključak cijelog razmatranja biti ne toliko skup novih savjeta iz Svetoga pisma, nego daleko više radostan uvid da roditeljska ljubav i skrb imaju svoje sveto utemeljenje u Objavi i primjer su nasljedovanja Krista!

Zadatak je ovog predavanja također uzvišen. Vodi nas natrag na izvore, na mjesto gdje sve počinje i gdje se vjera utemeljuje. Vodi nas na bogato vrelo koje je jedno od prvotnih vrednota – živa Božja Riječ koja nam je darovana i koja je u zajednici prenošenjem došla do nas. Zadaća je predavanja ujedno draga i privlačna jer nas vodi na područje na kojem smo svi stručnjaci jer se uvelike razumijemo u Sveto pismo i poznajemo ga. Zato ovo predavanje ima praktičnu metodu: smije odmah skočiti malo dublje jer već znamo ono što je najosnovnije.

Tri su smjera u ovom predavanju. 1) Istaknut ćemo najprije kako u Svetom pismu važnu ulogu ima obred. Zaustavit ćemo na primjeru Pashe koja je praktični dio prenošenja vrednota i uočiti kako ona ima svoje objašnjenje. Vidjet ćemo kako je i sam Zakon Božji u svom, uvjetno rečeno, teorijskom dijelu, vezan uz pouku i prenošenje u obitelji, pri čemu roditelji preuzimaju redovitu ulogu učitelja i autoriteta koji njeguju tradiciju i dalje prenose što su sami primili.

2) U onom dijelu Svetog pisma koji obuhvaća Mudrosne knjige primijetit ćemo kako one u svojoj strukturi imaju upravo obiteljsko prenošenje vrednota. Zadržat ćemo se na samo jednom poglavlju iz Knjige mudrih izreka i ondje ćemo promotriti što je mudrost i kako ta središnja vrednota koja se s roditelja na dijete prenosi ima vrlo dobre konkretne učinke.

3) Završni smjer predavanja odvest će nas u Novi zavjet. U Evanđeljima ćemo prvo pogledati Isusove pouke, njegove riječi. U tom, recimo, teorijskom dijelu zaustavit ćemo se na prisposodobama. Sam zaključak bit će bit će konkretni praktični primjeri iz Evanđelja. Dakle, ne samo Isusov govor, nego ono što se s njime zbiva i ono što Isus sam čini.

2. Bog i čovjekova spoznaja Boga

Na početku Obiteljske škole s pravom je istaknuto da je prva *vrednota* Bog. Potom smo ustanovili da je isto tako ispravno govoriti o čovjeku kao *prvoj vrednoti*. Pomirit ćemo to dvoje i vidjeti kako su Bog i čovjekova spoznaja Boga u Svetom pismu povezani upravo uz obitelj i prenošenje vrednota unutar obitelji. Naše poznavanje Boga, znanje o njegovu postojanju i ljubavi prema nama, prihvaćanje Božje riječi vezano je izravno uz obiteljsku predaju.

2.1 Tko je Bog

Na čemu se to posebno može primijetiti u Svetom pismu? U početku povijesti spasenja stoji jedan čovjek, Mojsije, koji je izravno od Boga pozvan. Opće je poznat doživljaj zvanja pred gorućim grmom gdje dobiva preveliku zadaću da cijelu zajednicu izvede iz kuće ropstva u slobodu (Izl 3). Pritom će Božji narod dobiti svoju opstojnost, da bi u Novom zavjetu postao Crkva. U trenutku poziva Bog se predstavlja Mojsiju: „Ja sam Bog tvoga oca!” (Izl 3,6). U hebrejskom tekstu čitamo: אלהי אביך – *'elohê 'abîka* – Bog tvoga oca. Dakle, prva *vrednota* – Bog doslovno je vezana uz vlastite roditelje. Identitet Najsvetijega, Stvoritelja i Otkupitelja u Svetom je pismu od početka povezan s vlastitim roditeljem, pa prema tome s obiteljskom predajom. Mojsije će sam inzistirati na tome da upozna autoritet koji ga šalje kako bi ga predstavio svojim kad im se vrati.

Psihologija posljednjih stoljeća istaknula je kako upravo otac u djetetu stvara dubinsku osjećajnu sliku o Bogu. Takav princip potvrđuje već Sveto pismo. Namjerno smo istaknuli Mojsija, središnju osobu Izlaska, kako se susreće s Bogom svoga oca, Bogom svojih predaka („Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi” Izl 3,16). Na isti način Bog se predstavio već prije Izaku i Jakovu: „Ja sam Bog tvoga oca” (Post 46,3; 50,17). Kod Abrahama bijaše, naravno, drugačije jer on stoji prvi u tom nizu kao praotac.

2.2 Božje obećanje – roditeljima

Ono što pokreće Božji narod kao orijentir koji ih usmjerava i vodi prema naprijed jest Božje obećanje konkretizirano kao *obećanje zemlje* – Domovine, Svete zemlje (usp. Pnz 6,23). Središnja tema povijesti spasenja *Obećana zemlja*, također je vezana upravo uz obitelj i prenošenje Božjeg obećanja iz naraštaja u naraštaj. Velika vrednota koja znači smisao života i daje nadu prenosi se u obitelji. Sve ono što Stari zavjet drži na okupu jest *obećanje dano „roditeljima”*. Ističemo razliku od uvriježena hrvatskog prijevoda „ocima” jer dakako nije riječ samo o očevima, o muškarcima, nego o roditeljima kako to biblijski jezik poštuje. Obećanje su primili *oci* odnosno *preci*, tj. svi oni koji su roditelji budućih naraštaja. Božje obećanje vodi cijelu zajednicu prema naprijed. Sve do današnjeg dana nosimo ga sa sobom u životu kao orijentir i nadu.

3. Obred i pouka

Ovu uredbu držite u svim vremenima kao zakon za se i djecu svoju. I kad dođete u zemlju koju će vam Jahve dati kako je obećao, vršite ovaj obred. Kad vas vaša djeca zapitaju: „Što vam taj obred označuje?” – odgovorite im: „Ovo je pashalna žrtva u čast Jahvi. . . ” (Izl 12,24–27)

3.1 Pasha

Pashalna večera jest *obred* koji je već u samom nastajanju vezan uz vrlo važan događaj. Pasha je zapravo Pashalna noć. Prvi put se zbiva u trenucima kada Božji narod, nakon svih napora i neuspjelih pokušaja, konačno kreće u slobodu. Izlazak iz kuće ropstva događa se u Pashalnoj

noći. Sveto pismo prikazuje kako se sve odvija u jednoj noći (Izl 12). Odatle onaj poznati naputak da treba jesti opasnih bokova, žurno. Oni kreću na put.

Već u toj noći kada se Pasha utemeljuje Bog izravno daje tumačenje, odredbu, koja treba na dugo trajati. Čitamo u sv. Pismu: „Ovu uredbu držite u svim vremenima! (Izl 12,24)“ U onom trenutku kada je Pasha ustanovljena već je zacrtana budućnost. Traži se prenošenje. Pasha postaje zakon koji već u prvoj Božjoj objavi vrijedi za zajednicu, ali i za njihovu djecu. Božja riječ navodi doslovno: „Ovu uredbu držite kao Zakon, za sebe i djecu svoju.“ i tako već naznačuje bitan moment prenošenja unutar obitelji. Roditeljima je povjeren zakon koji vrijedi i za njih i za buduću naraštaj. Pritom su ne samo djeca nego i pogled na zemlju u koju će jednom doći svrha koja daje nadu i pokreće.

U samom propisivanju Obreda sadržano je tumačenje: Pasha je živa uspomena na to da je Bog svoj izabrani narod poštedito od pomora i izveo ih je iz ropstva. Ali kod samog ustanovljenja i tumačenja Pashalne večere, Božja riječ daje i osobitu obvezu roditeljima: „Kad vas vaša djeca zapitaju, što vam taj obred označuje, odgovorite im (Izl 12,26)!“ Prvi propis donosi i taj vidik: treba prenositi, treba dati objašnjenje onima koji pitaju. Vrednote se mogu prenijeti kad buduću naraštaj zna i njihovo obrazloženje, razumije ih.

Pasha postaje zakon koji, zanimljivo, vrijedi ne samo za odrasle. Nije samo za one koji su odmah sposobni shvatiti značenje zakona i već donose slobodne odluke te imaju svoju odgovornost u punini. Sveto pismo jasno naznačuje da je to zakon i za djecu. Smijemo razmišljati o našem vlastitom iskustvu i prisjetiti se odlaska na sv. Misu, koji je u kršćanskoj obitelji dio redovitog događanja već od malena i prije nego što baš sve shvaćamo.

Uspomena na to da je Bog svojom jakošću sačuvao svoje izabrane, svoj ostatak, makar to bila samo tek izabrana mala skupina, vezana je uz jedan obred koji je praktično primjenjiv na sve generacije i ima svoje tumačenje koje se prenosi. Pritom uvijek – ponovit ćemo više put – moramo prvo sami naučiti. Prvo sam trebam znati i obdržavati da bih mogao prenositi dalje. Tu je Sveto pismo jednostavno i uzima to zdravo za gotovo. Upravo u današnje doba lako si možemo posvijestiti: Prenošnje *vrednota* jest u obitelji moguće onda, ako ima onih koji te *vrednote* poznaju i primjenjuju te ih onda mogu i prenositi.

Obred Pashe vezan je uz konstituiranje Božjeg naroda. U Novom zavjetu pretočit će se u živu osobu, Isusa Krista, koji sam traži od svojih: „Ovo činite meni na spomen!“ (Lk 22,19). Tako će njegova osoba doći u središte. Kao što je starozavjetni narod stvoren putom u slobodu, tako je i novozavjetni stvoren Kristovim djelom otkupljenja.

3.2 Obrazloženje Zakona

A kad te sutra zapita tvoj sin: „Što su te upute, zakoni i uredbi što ih je Jahve, Bog naš, vama propisao?“ – kaži svome sinu: „Bili smo faraonovi robovi u Egiptu, ali nas je Jahve izveo iz Egipta jakom rukom...“ (Pnz 6,20–24)

Tekst Božjega Zakona donosi i takozvano malo „Katehetsko vjerovanje“ (Pnz 6,20–24), koje služi upravo zato da bi se unutar obitelji dalo objašnjenje koje je podrijetlo i značenje cijele zbirke uputa, propisa i uredbi od kojih je sastavljen Zakon.

3.2.1 Razlog i svrha zapovijedi

Sveto pismo izrijekom navodi slučaj da u budućnosti dijete pita roditelja o smislu Božjih zapovijedi i za tu priliku nudi točno obrazloženje. Poznajemo Deset Božjih kao svojevrsan Ustav Božjega naroda. Uz same propise stoji vrlo bitan dodatak ili „aneks“ koji govori o tome da svojoj djeci roditelj treba objasniti čemu sve to. Sveto pismo, poštujući pronicljivost djeteta izravno citira njegovo pitanje (Pnz 6,20). Iz psihologije znamo kako su djeca sposobna

razumjeti i kako im treba dati obrazloženje. Sam kruti propis neće vrijediti ukoliko nema zdravu pozadinu i temelj na kojem stoji.

Odmah nakon pitanja doslovce je ponuđen i tekst „kateheze” kojim se roditelj može poslužiti da protumači djetetu smisao zakona: „Bili smo faraonovi robovi u Egiptu, ali nas je Jahve izveo iz Egipta jakom rukom. Na naše je oči Jahve učinio velike i strašne znakove i čudesa protiv Egipta, protiv faraona i protiv svega doma njegova, a nas je odande izveo da nas dovede i dade nam zemlju koju je zakletvom obećao ocima našim. I naredio nam je Jahve da sve ove naredbe vršimo u strahopoštovanju prema Jahvi, Bogu svome, da bismo uvijek bili sretni i da živimo kao što je to danas” (Pnz 6,21–24).

Kao obrazloženje opet služi iskustvo zajednice. Presudan je doživljaj da je narod koji je bio porobljen i potlačen, došao u slobodu. Deset Božjih zapovijedi u uvodu ima kao izvornu vrednotu Boga koji dovodi u slobodu: „Ja sam Bog koji te izveo iz kuće ropstva” (usp. Izl 20,2; Pnz 5,6). Tako će tijekom stoljeća Zakon biti shvatljiv jer postoji temeljno iskustvo oslobođenja. Osjećaj i svijest da su oslobođeni, da su spašeni i otkupljeni razlog su valjanosti Zakona. Pritom je iskustvo oslobođenja povezano i s onim drugim, još važnijim, a to je osvjedočenje o Božjoj jakosti i snazi koja izbavlja. Obrazloženje Zakona vezano je uz još jednu osnovnu vrednotu, a to je poznavanje povijesti. Roditelj pogled novog naraštaja usmjerava unatrag, prisjećaju se i razmišljaju što se to zbivalo, čuvajući spomen. Za obrazloženje traži se, napokon, upravo ovo svjedočenje.

Cijela skupina propisa u Svetom pismu, koje je u skladu s hebrejskom riječi „tora” ispravnije zvati pouka nego li zakon, u sebi sadrži i svrhu. Završni dio kratke kateheze, kojom se u obitelji prenosi smisao zakona, donosi i objašnjenje da je Bog svoje naredbe dao zato „da bismo uvijek bili sretni i da živimo” (Pnz 6,24). Utemeljenje je opet osobno iskustvo onoga koji prima pouku: on živi „kao što je danas”. Uz postavljanje propisa postavljena je također dobra i plemenita svrha, koju ćemo u Novom zavjetu prepoznati kao *blaženstvo*. Zakon obvezuje iskustvom oslobođenja, a cilja na to da bismo kao cijela zajednica živjeli sretno. Moto Obiteljske škole obećava blaženstvo: „Blago vama budete li tako činili!”

Zaključimo: već sama formulacija pouke za život u Starom zavjetu koju obično poznajemo kao Zakon, a učimo je napamet kao Deset Božjih zapovijedi, vezana je uz obvezu, da budemo spremni potomcima dati objašnjenje što je to i kakvu svrhu ima.

3.2.2 Prva zapovijed

Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom! (Pnz 6,4–5)

Zaustavimo se na najvećoj i najvažnijoj zapovijedi koju poznajemo i iz Novog zavjeta. Isus je potvrđuje, veže je uz zapovijed ljubavi prema bližnjemu koja potječe također iz Staroga zavjeta (Lev 19,17). Isus je zahtjevom da ljubav prema Bogu bude ne samo „svim srcem, svom dušom i svom snagom” (Pnz 6,5), nego i „svim umom svojim” (Lk 10,27).

Prva zapovijed važna nam je iz dva razloga. Prvo, uočimo da počinje s važnim pozivom: „Čuj Izraele” (Pnz 6,4)! Time je ova zapovijed vezana uz prvi princip: *sam treba naučiti i održavati*. „Čuj Izraele” poziv je koji znači da živa zajednica treba slušati Božju riječ tako da je prepoznata, da joj dođe do srca. Najprije moram sam naučiti – to je pretpostavka za prenošenje vrednota. Najveća zapovijed vezana je uz potrebu da osobno poslušam.

Odmah nakon zapovijedi Sveto pismo donosi bitnu napomenu da djeci treba stavljati na srce te riječi. Upravo uz riječi ove zapovijedi naći ćemo u Bibliji zahtjev koji u redovitom hrvatskom prijevodu glasi „napominji ih svojim sinovima!”. Kad govorimo o obitelji, znamo da se pritom nipošto ne isključuju kćeri, nego da je ispravno čitati: „napominji svojoj djeci!”.

3.2.3 Biblijski udžbenik

Završna točka u ovom prvom dijelu jest pogled na biblijsku knjigu za koju se teolozi ne mogu umoriti ponavljati kako je ona udžbenik, a zove se *Ponovljeni zakon*. Namijenjen je opetovanom čitanju i među inim nabraja kraće tekstove koji se uče na pamet. „Čuj Izraele“ jest primjerice tekstić koji se ponavlja svaki dan, kao što mi ujutro, u podne i navečer molimo Anđeosko pozdravljenje. Ova zbirka zakona udžbenik je božanskoga prava, a sadrži nacrt žive zajednice koja se temelji na vjerskom znanju. Vlastiti identitet cijelog Božjeg naroda počiva na vjerskom znanju koje se prenosi ponajprije u obitelji. Tako, nije samo riječ o dodatnoj *vrednoti* koja stoji sa strane ili je poželjan ukras, nego se radi o samom postojanju Božjeg naroda.

Ponovljeni zakon donosi konkretne upute i savjete koji služe zato da bismo mogli usvojiti Zakon i dalje ga predati. Poznat je odlomak koji govori o tome kako riječi Zakona treba najprije sam urezati u srce (Pnz 6,6). Treba o tim riječima govoriti djeci i to: „kad sjediš s njima u svojoj kući i kad ideš putem“ (r. 7). Sveto pismo već nam daje mjesto, gdje se to zbiva: S jedne strane unutar obiteljskoga doma, ali nije obitelj vezana samo uz vlastiti dom, nego nas poslovi i susreti vode na putove. I jedno i drugo prikladno je mjesto za pouku. Sveto pismo naznačuje i vrijeme: Govori im o tim riječima „kad liježeš i kad ustaješ.“ Izdvojena su dva trenutka u danu, koji su redovito intimni, zaštićeni, vezani uz najbliže. U našoj praksi prigoda su za molitvu jer je obitelj, koliko je moguće, na okupu. To je vrijeme kada se može i primjerom i riječju prenositi vrednote.

Ista biblijska uputa navodi i materijalne uvjete, predlažući opipljiva pomagala: Riječi zapovijedi treba privezati „za ruku kao znak. Neka ti budu kao zapis među očima“ (Pnz 6,8). Mi smo ljudi tjelesni, nismo čisti anđeoski umovi, pa da usvojimo nešto trajno i da to bude pohranjeno i stalno prisutno. Vanjski znakovi nas podsjećaju. Vežemo čvor na maramici ili okrećemo prsten na drugu stranu da bismo se sjetili nečega što nam je važno. Pomoćnim znakovima prisjećamo se onoga do čega nam je stalo. Tako biblijska uputa predlaže da Božji Zakon ima svoj vanjski znak s vrlo janom funkcijom podsjećanja. A kroz podsjećanje ulazimo u dubinu. Mi ćemo, kao novozavjetni ljudi, odmah shvatiti, kako se u *sakramentima* radi upravo o tome: vidljiv su znak koji nosi sa sobom ono nevidljivo.

Posljednji napatuk o riječima zakona: „Ispiši ih na dovratnicima svoje kuće i na vratima svojim“ (Pnz 6,9) – vrlo je praktičan. Mjesto kroz koje izlazimo i ulazimo jest mjesto na kojem si vrlo djelotvorno dozivamo u svijest ono važno. Na ulaznim vratima stana stoji ime, uz vrata obično stavljamo ključeve da ih ne zaboravimo, tu je obično i škropionica s blagoslovljenom vodom. Ako nešto nipošto ne smijem zaboraviti kad odlazim iz kuće, ili ako imam važne termine, naljepit ću ih na vrata.

U Ponovljenom zakonu gotovo identične upute naći ćemo još jedanput u jedanaestom poglavlju (Pnz 11,18–21). Pravilo nam je jako poznato: ponavljanje je majka znanja. U samom ustroju ove biblijske knjige susrećemo taj put do dobrog znanja.

Ponovljeni zakon, kao pravi udžbenik, dao nam je na znanje kako je potrebno da prvo sami naučimo, dozivamo si u svijest i potom da poučavamo. Iz iskustva je poznato kako najbolje neko gradivo naučimo. Tako da se spremimo za poučavanje drugih. Znamo gradaciju: slušanje drugih prvi je stupanj; vlastito studiranje, čitanje i proučavanje drugi je stupanj; a treći i najviši stupanj jest kad počnemo poučavati. Onda smo stvarno usvojili gradivo. To je ono za čim svojom strukturom ide Knjiga Ponovljenog zakona kad traži od roditelja da budu ustrajni, marljivi i snalažljivi učitelji: „Napominji svojoj djeci!“ (Pnz 6,7).

4. Mudrost – biblijska vrednota

Bacimo pogled na onu *vrednotu* koja je upisana u cijelu zbirku biblijskih spisa koje zovemo Mudrosne ili Poučne knjige. Zaustavit ćemo se na Knjizi mudrih izreka koja se sastoji od kratkih *poukica*. Dobrim dijelom ih možemo shvatiti kao *poslovice*, a namijenjene su čitanju i govorenju tako da se nauče na pamet. Mudre izreke sročene su, međutim, kao roditeljska pouka djeci. U početku zbirke već se uspostavlja dijalog između roditelja i djeteta. „Poslušaj, sine moj!“ (Izr 1,8) – tako se otvara niz izreka i ta dijaloška forma strukturirat će najveći dio knjige. Poruke se to koje odgojitelj izriče svom djetetu. Dijalog nije sužen uvijek na dvije osobe, na „ja” – „ti”, nego ćemo već u četvrtom poglavlju Mudrih izreka pronaći i poziv: „Poslušajte, djeco moja!“ (Izr 4,1). Odgajatelj stupa u razgovor sa svom svojom djecom i tako daje pouku zajednici koja pred njim stoji.

Zaustavimo li se na trećem poglavlju u toj knjizi, naći ćemo kako roditelj tri put izravno oslovljava svoje dijete: „sine moj” (r. 1.11.21). Velik dio teksta pisan je u dijaloškoj formi i donosi riječi koje su upućene jednome „ti”. Razgovor izravno prenosi poruku. A postoje i opisni dijelovi koji daju slikovita i bliska objašnjenja.

Ovo poglavlje donosi jednu od silno snažnih poruka. Mudrost, božanska osobina, jest ono čime je Bog utemeljio nebo i zemlju (Izr 3,19), a čovjek je može steći (r. 13). Za nas novozavjetne ljude, okupane Božjom ljubavlju, nije poteškoća spojiti to dvoje: *Boga i čovjeka*. Stari zavjet respektira Božju uzvišenost i silnu objektivnu razliku: Bog je neizmjerljivo velik, a čovjek je tek sićušni njegov stvor. Mudrost je ono što ih, kako ovdje vidimo, povezuje. Bog može dati čovjeku udjela na svojoj mudrosti. Čovjek ima u sebi sposobnost da stekne ono što je doista božansko.

Knjiga Mudrih izreka u ovom poglavlju osim toga jasno daje do znanja da se mudrost ne tiče samo nečega površnoga, nego da je u pitanju čovjekov život. Riječ je o životu i smrti, o nečemu dubokom i presudnom. Svetopisamski jezik govori o tome kako mudrost „produljuje dane” (r. 2.16). Ona je važna za čovjekov „put” (r. 6.17), što opet, kao i u našem modernom jeziku, u biblijskom tekstu označava *život*. Mudrost „donosi život u dušu” (r. 22).

Ovo poglavlje donosi važnu biblijsku definiciju: mudrost je drvo života (r. 18). Drvo života poznamo. Odrasla je ljudske čežnje za vječnim životom, prisutan već na početku i smješten je jednako kao drvo spoznaje dobra i zla nasred vrta Gospodnjega (Post 2,9). Nakon grijeha put do njega je zapriječen. Što nam donosi Knjiga mudrosti? Nešto vrlo važno: prenošenje vrednota unutar obitelji omogućava da drvo života opet postane dostupno. Roditeljska pouka omogućuje velik preokret. Simbol s početka Biblije Mudre izreke prepoznaju kao mudrost (Izr 3,18) i tako stvaraju prijelaz za taj važan motiv koji će na kraju Svetog pisma, u Otkrivenju, doći do svog punog rascvata. U opisu novog Jeruzalema gledamo ne samo jedno drvo, nego cijeli drvored kako raste i s ove i s one strane rijeke. Donosi plod svaki mjesec, a čak mu je i lišće ljekovito (Otk 22,2)

Mudrost koju treće poglavlje Mudrih izreka definira ne odnosi se samo na unutarnji i misaoni svijet, nego na zdravlje jer biblijski tekst govori o tijelu i kostima (r. 8). Mudrost kreira naš suživot i socijalni status jer Sveto pismo ističe da ona priskrbljuje naklonost (r. 4) i ugled (r. 16). Ona je također put do imanjanja i tu je Biblija vrlo konkretna: „Tvoje će žitnice biti pune... tvoje će se bačve prelijevati vinom (r. 10) – govori otac sinu, gledajući na konkretan svakodnevni život.

Mudrost, o kojoj je ovdje riječ, povezana je s jasnim socijalnim zahtjevima. Naći ćemo peterostruku zabranu koja bližnjega štiti od moje škrтости, od moje lijenosti, smicalica i zavisti. Višestruki „ne!” poznat nam je iz Deset zapovijedi, a ovdje su to zabrane koje roditelj izravno djetetu upućuje. Ovo biblijsko poglavlje pokazuje napokon da je riječ o vrednoti koja ima svoje važne psihičke učinke, izravno se odražava na naš duševni svijet. Ponajprije: donosi

„spokoj” (r. 2.17). Tako se u hrvatskom prevodi poznata hebrejska riječ *šalom*, ističući unutarnji mir, ali Šalom dakako smjera i na završno spasenje. Mudrost donosi „sreću” (r. 13.18), ugodan osjećaj, „milinu” (r. 17) osjećaj sigurnosti (r. 23), odsutnost straha (r. 25) – svjedoči Sveto pismo. U ovom istom poglavlju naći ćemo i nešto vrlo konkretno: Mudrost je *vrednota* koja omogućava miran san (r. 24).

5. Isusove pouke

Krenimo korak dalje u kojem smo stručnjaci te možemo odmah dohvatiti ono bitno. Gledamo na onaj dio Novoga zavjeta gdje su Isusove *prisposobe*, ono što On govori. Izdvojit ćemo samo dvije, jako poznate i povezane s našom temom.

Što je s ljudskom obitelji o kojoj Isus govori? „Koji to otac među vama, kad ga sin zaište ribu, zar će mu mjesto ribe zmiyu dati? (Lk 11,11)“ Poznata je to pouka koja skicira scenu iz običnog života. Isus u svojim prisposobama Boga tumači kao oca i time ulazi u središte naše teme govoreći o ocu obitelji. Osim toga kad Isus tumači njegovu dobrotu, onda se, eto, opet služi konkretnom slikom iz obitelji. Pri tom je realist, ne idealizira, nego govori: „vi, iako ste zli znate dobrim darima darivati svoju djecu“ (r. 13). Isus ima realnu sliku o nama i našoj slabosti, i unatoč tome prepoznaje i ističe ono pozitivno. Dijete, ako u roditelja zatraži ribu, i dobit će ribu, a ne zmiyu. Ako traži jaje dobit će jaje, a ne škorpiona. Mi, iako zli dajemo dobre dare. Stanimo na tom dijelu prisposobe!

Nećemo isticati kao vrednotu ribu i jaje, koji također jesu vrednota – hrana, vrlo konkretna *vrednota*, koju roditelji svojoj djeci daju i Sveto pismo to uočava, ne izostavlja kao sitnicu. Ovdje ćemo, međutim, drugo istaknuti. Isusu je očito važno da roditelj čuje što dijete traži. Slušanje je ovdje bitna vrednota. Poznato je da učimo i usvajamo vrednote ne samo ciljano, nego puno više kontekstualno. Ako dijete ili učenik ima iskustvo da njega slušaju u onom što on govori, što doista poručuje ili traži, onda će i on sam postati takav. Razumjeti poruku – to je *vrednota* koja se u ovom dijelu prisposobe ističe i koja se prenosi u obitelji.

Druga je pojedinost jednako simpatična i jednako poznata. Isus govori o upornosti u molitvi i pritom navodi primjer iz života prijatelja. Dođe ti prijatelj u ponoć, kuca na tvoja vrata i govori: „Evo, došao mi prijatelj, nemam ga čime nahraniti. Daj, pomoz!” Iznutra se čuje glas roditelja koji kaže: „Čovječe, što je tebi? Ponoć je, djeca su već sa mnom u postelji...” (usp. Lk 11,5–7). Stanimo opet samo na ovom jednom dijelu i istaknimo nešto vrlo praktično. Obitelj se, znamo, nalazi u svom socijalnom okružju. Ne postoji obitelj koja je otok, nego uvijek su tu i drugi ljudi i druge obitelji. U ovoj je prisposobi očita *vrednota društvenoga života*. Dragocjene su veze s drugima, ali traže zdravi kompromis. Čemu dati prednost? Roditelj mora pomiriti potrebu da zaštiti svoje i da mu budu vrlo visoko, na prvom mjestu, s potrebom prijateljavanja. Ova prisposobica daje nam sliku roditelja koji doista štiti svoje. Treba osigurati svojim odmor, noćni počinak, miran san. Treba čuvati vlastitu obitelj, treba pružiti zaštitu djeci koja se sama još ne mogu braniti. Ali ipak, traži se i zdrava ravnoteža prema drugim ljudima koji nas okružjuju, pogotovo, prema prijateljima i onima u potrebi.

Obitelj traži roditeljsku skrb, ali ne i isključivost koja bi se mogla sročiti u krilaticu: vi ste meni sve, a za druge baš me briga! *Vrednota* koja se u evanđeoskoj prisposobi na neizravan, ali jasan način – kontekstualno prenosi jest *prijateljstvo*. Važno je što dječica u toj prisposobi doživljavaju, pogotovu kad otac napokon daje prijatelju što može kao pripomoć. Djeca uče od roditelja. Kako roditelji postupaju sa svojim prijateljima na konkretnim primjerima, tako onda i djeca postupaju. Možda ne odmalena, ali redovito će tako postupati u kasnijoj dobi. Ako su naučili zdravo prijateljivati, znat će to i primijeniti. Ako su iz roditeljskog primjera naučili imati prijatelje, ali ih staviti na onu razinu kamo pripadaju, takvi će onda biti i kao odrasli ljudi.

Dvije evanđeoske pouke, poznate i bliske, naučile su nas kako postoje *vrednote* koje se u obitelji prenose i koje su duboko antropološkoga značaja: *slušanje* i *prijateljstvo*.

6. Evanđeoski događaji

Prisjetimo se jedne skupine evanđeoskih događaja. Ne stojimo više na razini teorijske pouke i prisposode, nego su pred nama izvještaji o onome što se zbivalo. Promatramo kako u Evanđelju pronalaze mjesto obiteljske situacije u kojima se ostvaruje prenošenje vrednota. Roditelji se vlastitom osobom zauzimaju za svoju djecu. Istaknut ćemo samo četiri primjera koji su za nas mjerodavni.

Božji blagoslov. Na prvome mjestu sjećamo se roditelja koji Isusu donose svoju djecu i traže blagoslov. Poznat je to evanđeoski izvještaj koji se može naći u nekoliko Evanđelja (Mt 19; Mk 10; Lk 18), a sadrži poznati Isusov poziv da djeca dođu k njemu jer su mjerilo kakav čovjek treba biti da dođe u Kraljevstvo Božje.

U tom je prizoru za nas važna praktična primjena roditeljske obveze, snažno istaknute već u Starom zavjetu, da trebaju uvesti djecu u tajnu Božjeg života. Ovdje roditelji donose, u doslovnom smislu riječi, svoju djecu k Isusu. Što roditelji traže? Posve konkretno: da Isus stavi ruke na njihovu djecu, da se pomoli, da ih dotakne. U Markovu evanđelju čitamo kako će Isus nato zagrliti djecu i blagosloviti ih (Mk 10,16). Djeca uče iskustvom. Pritom sva tri Evanđelja koja opisuju taj prizor ističu kako se roditelji susreću sa zaprekom, i to ne od bilo koga sa strane, nego im sami Isusovi učenici brane pristup. Roditelji se ne samo suočavaju, nego i nadvladavaju tu zapreku, nailazeći pri tom na veliko Isusovo odobravanje. Evanđelist Luka nadopunja da su donosili i posve malenu dječicu, ne samo djecu mlađe dobi, nego i dojenčad (Lk 10,18).

Zdravlje. Druga je vrednota opet vrlo realna i konkretna. Jedan evanđeoski primjer pokazat će nam kako se prenosi u obitelji, to jest kako je plod roditeljskog zauzimanja. Isus se vraća u Kanu Galilejsku koju poznajemo. Ondje mu pristupa čovjek s višeg položaja – kraljevski službenik koji ima bolesna sina. Dolazi k Isusu i moli ga da dođe do njega i ozdravi mu sina jer već samo što nije umro. Na koncu dobiva Isusov spasonosni odgovor: „Idi, sin tvoj živi!” (usp. Iv 4,46–50). I u ovom primjeru roditelj svojim zalaganjem dolazi do *vrednote* koju dijete na vlastitom tijelu osjeća, iskustvom uči. Pritom i ovdje postoji zapreka koju treba prijeći, a to je sama Isusova kritika: „Vi tražite znamenje i čudesa pa tek onda vjerujte.“ (Iv 4,48). Molba ovoga kraljevskoga službenika, čovjeka s višeg društvenog položaja, usmjerena je na dobro njegova djeteta.

Sloboda od opsjednutosti. Važan primjer za oslobođenje od zloduha jest prizor sa ženom strankinjom, pripadnicom druge vjere, koja je toliko uporna da se ni izravnom uvredom, usporedbom sa psima, ne da zaustaviti, nego traži od Isusa da oslobodi njezinu kći od zloduha (Mt 15; Mk 7). Dobit će onaj čuveni odgovor koji izražava Isusovo divljenje: „Ženo, velika je tvoja vjera!“ (Mt 15,28). Ona je zagovornica koja moli za svoje dijete i pritom se ne da obeshrabriti neuspjehom i odbijanjem. Ona ne se skriva u bezimenoj svjetini, nego stupa naprijed. Ide čak i protiv Isusove volje kad se htio neko vrijeme povući. Ona dolazi do njega. Kada učenici na svoj način interveniraju i ništa ne uspijevaju, ona opetuje svoju molbu. I dobiva uslišanje. Konkretnu vrednotu *slobode od zloduha* smijemo gledati posve modernim očima i prepoznavati kao oslobođenje od onoga što danas zarobljava djecu. Evanđeoska kći izliječena je od opsjednutosti zahvaljujući ustrajnoj majci koja traži i dobiva pomoć na pravome mjestu.

Uskrsnuće. Posljednji evanđeoski izvještaj u ovom malom nizu dovodi nas do vrhunca koji nije tek nešto svagdanje, nego je doslovno *uskrsnuće*. Poznat je događaj s Jairom, nadstojnikom sinagoge, kojemu je dvanaestogodišnja kćerkica na umoru (Lk 8,40–56). Prema svetom tekstu on prima vijest da je već umrla. Isus će dati novo tumačenje i proglasit će da

nije u pitanju smrt: „Ona samo spava” (Lk 8,53). Zahvaljujući upornosti roditelja Isus dolazi do nje i daje joj *novi život*. Čudo koje se zbiva odraz je Kristova uskrsnuća, ali je ujedno povratak u redovit ovozemaljski život. Danas ima mnogo toga što i odrasle i djecu može učiniti polumrtvima ili mrtvima u bilo kojem smislu. *Vrednota*, do koje se ovdje dolazi roditeljskom zagovorom i upornošću jest obnova ljudskog života. Roditelji u ovom slučaju moraju prijeći preko izrugivanja. Već je, naime, dovedena skupina koja će organizirati veliko žalovanje i oni se podsmjehuju roditeljima, znajući da je kći već umrla. Roditelji se ne daju zaustaviti, a ono što imaju jest *povjerenje u Isusa*.

Susret s Isusom i usprkos zaprekama. Za nas su među ovim događajima važna osobito dva primjera koja nas dovode do središta i jedinog mjerila pastoralnog rada u Crkvi. Važno je biti zagovornikom, to jest moliti za druge i tako omogućiti da Bog bude na njima djelatatan. Postoji međutim još i više. Riječ je o onom najvažnijem i ujedno nama tako dragom zadatku: dovesti osobu u izravan kontakt s Isusom. Puno više ne moramo, a i ne možemo učiniti jer Isus je Spasitelj, jedini Otkupitelj ljudi. Vidjeli smo to u slučaju s dječicom, gdje ih roditelji dovode tako da je Isus doslovce u realnom i konkretnom kontaktu s njima, grli ih. Posljednji primjer, Jairove kćeri, gdje Isus uzima njezinu ruku, također pripada ovamo. Ona je u izravnom kontaktu s Isusom koji upravo njoj upućuje riječi: „Dijete, ustani!” (Lk 8,54).

Da bismo istaknuli važnost koju ovdje prenositelji vrednota imaju, uočiti ćemo kako u dva prizora čak i sam Isus stavlja zapreke koje oni nadvladavaju. Ne samo učenici i ljudi uokolo, nego sam Isus prijeći put. Pred kraljevskim službenikom kritizira traženje znakova (Iv 4,48), ali molitelj ostaje uporan. Kod žene Kanaanke Isus izriče vrlo grubu uvredu (Mt 15,26), ali ona ne odustaje, štoviše prihvaća uvredu i njome se služi da potkrijepi ponovljenu molbu (r. 27).

7. Dao nam je primjer

Završnim razmatranjem vraćamo se na početak. Započeli smo sa Pashom, podsjetivši se situacije u kojoj je utemeljena kao obred. Na svršetku pogledat ćemo Pashu koja je ušla u moto ove Obiteljske škole: „Kad to znate, blago vama budete li tako i činili” (Iv 13,17). Isus, obdržavajući Zakon, slavi Pashu i na toj Posljednjoj večeri preuzima roditeljsku ulogu. On je autoritet, on je Gospodin i Učitelj, kako i izravno potvrđuje (r. 13). A ipak, on pere noge svojim učenicima. Koliko puta roditelji doslovce operu noge svojoj djeci? Pritom su na Isusovu putu. Njegov način prenošenja vrednota nije samo poučavanje, što Stari zavjet vrlo jasno traži i stavlja kao obvezu, nego je *primjer*. On pere noge, on se snizuje do kraja. Daje nam *primjer* i veže ga uz jedno blaženstvo.

Kad u obitelji roditelj sprema hranu i odijelo za dijete, kad ulaže svoje vrijeme i svoj rad, onda je na *Isusovu tragu* – daje sama sebe. Može to biti lijepa riječ, utjeha, osmijeh, razumijevanje – sve su to *vrednote* koje se praksom prenose. U obitelji možemo pristupiti i biti tu kad je netko osamljen ili žalostan, kad ne može spavati ili je u strahu; u igri, na izletu, u prirodi, u športu. Roditelj je ovdje kao onaj koji vodi, kao onaj na koga se drugi može osloniti. Kad je prisutan, kada je pratnja, tada doslovce daje svoje tijelo i krv: tu je, u tijelu nazočan. Time dolazimo već do *mistične* dimenzije, to jest postajemo kao Isus jer Krist je onaj koji daje svoje tijelo i krv. Kao što je Bog – Bog s nama, tako i čovjek može biti čovjek sa svojim bližnjim – čovjek sa svojom obitelji.

Niko Bilić, SJ